

FRONT-LINE

Feri Lainšček

Astralni niz

Pet veličastnih, Sklad "Vladimir Slejko", Ljubljana 1993

Feriju Lainščku bi lahko ob nagradah Kresnik in Sklada "Vladimir Slejko", ki ju je prejel za "najboljša slovenska romana" v zadnjih dveh letih, nedvomno podelili še posebno nagrado za izjemno obvladovanje raznovrstnih literarnih žanrov. Ne samo, da je doslej v razmeroma kratki literarni avtobiografiji bolj ali manj uspešno ubesedil vse literarne diskurze, od poezije, kratke proze, radijskih iger in zgodbic za otroke do najbolj opazne in artikulirane romaneskne govorice, temveč je s svojim pisateljskim peresom vsakokrat znova izpisoval tudi svoj(o) avtopoetik(o)e. Če se je v *Peronarijih* še gibal znotraj opredeljivega socialnega toposa – na robu družbe in v breznu življenja, je v *Razi*, *Razpočnici* in *Grinti* vedno bolj očitno – tudi na slogovni ravni – zapuščal družbeno pogojeno karakteriziranje in zabrisoval "razpočnice" med realnim in fiktivnim, intersubjektivnostjo in imanentizmom, spoznavno logiko in sanjsko fantastiko. In če je s sago o ciganski duši *Namesto koga roža cveti* ustvaril do skrajnega lirizma in poetičnosti izpesnjen prozni poem, potem je njegov najnovejši in pravkar nagrajeni *Astralni niz* z zgodbo o mladostnici Barbe Knee, okrog katere so nanizani številni umori, izdelek iz povsem druge literarne delavnice, namreč take, v kateri se kujejo detektivski oziroma kriminalni romani.

Astralni niz se "aktivira" v nedeljo, 13. maja 1990, ko Barbe Knee v krogu sorodnikov praznuje osemnajsti rojstni dan; to seveda ni naključje. Dopolnjena polnoletnost je namreč za slavljenko dovolj legitimen razlog, da izve resnico o svojem očetu, ki je umrl še pred njenim rojstvom. Realizacija njene želje pa je odvisna od učinkovanja avre njenega umrlega očeta, ki deluje tako, da skuša razkriti tiste, ki za resnico vedo. Toda Barbe seveda ne more razumeti namigov o njegovi astralni prisotnosti, zato se zaplete v niz usodnih nesporazumov in posredno povzroča številne umore.

Lainščkov *Astralni niz* ni žanrsko čist in normativno modeliran roman. Neustavljivo kronološko regresijo detektivk avtor preplete z nenavadno ljubezensko zgodbo in pretanjeno dialektiko želja glavne protagonistke, z zgodovinsko sporočilnostjo sanj in usodnostjo govorice horoskopa ter iracionalnimi okultističnimi pojavi. Njegovega

romana ne obvladuje več absolutno vedenje "trdega" detektiva, slovenske različice "malih sivih celic", pač pa je subjektivna pripovedna perspektiva razmehčana in razpršena med pozicijami videnja in "vedenja" Barbe Knee, astralnega telesa storilca, kroga osumljencev in višjega policijskega inšpektorja Jobsta Borngraeberja, ki zastopa oficialno etiko policije v vsej njeni zabitosti in nemoči. Različne pripovedne perspektive Lainšček umetelno nakazuje tudi z menjavo pripovednih tehnik in stilizmov. Še posebej razpoznavno je učinkovito posnemanje prozaično trivialnega in metaforično skoraj povsem osiromašenega pripovednega sloga mladostnice, ki pravkar preživlja adolescentno fazo, polno potlačenih skrivnosti, naivnih upornosti in laži, nedolžnih sklepov in idealističnih ugotovitev, da ima pri osemnajstih letih pravico do Resnice, zato ima *Astralni niz* nekatere tipične značilnosti mladostniškega romana. Še več, Lainšček s svojim literarnim detektorjem pravzaprav neprestano ruši pravila detektivskega ali, širše, kriminalističnega žanra, kot jih je že konec dvajsetih let zakoličil S. S. Van Dine. Bralec in detektiv alias policijski inšpektor (zato bi lahko *Astralni niz* pogojno specifikirali tudi kot policijski roman) imata sicer enake možnosti za razkritje morilca, toda le v tem, da ga nobeden od njiju v svoji zamejeni fizični tubiti ne more "ujeti", saj je morilec le duhovno "tu". Resnica je res očitna, a vendarle ni niti dokazljiva niti logično izpeljiva niti preverljiva. Inšpektor Jobst Borngraeber sicer pridno nabira svoje "clues" za razrešitev skrivnostnih umorov, toda vrata, ki jih ti ključki odpirajo, ne vodijo v sobane resnice, temveč v temine usodnih zmot. Detektiv enigmatične govorice smrti ne more dekodirati s svojimi, v detektivskih zgodbah ničkolikokrat preverjenimi zapletenimi logicizmi in deduktivnim sklepanjem, ampak le prek intuitivnih namigov in iracionalnih prebliskov drugih. Zločin ni razložljiv z naravnimi sredstvi, temveč z gesli iz repertoarja kakšne enciklopedije okultizma. Odgovor na vprašanje "whodunit" pa še ne prepreči storilčeve akcije, temveč lahko le nemočno sledi fatalističnemu nizu zločinov.

Logična rekonstrukcija dogajanja se torej v *Astralnem nizu* v ničemer ne ujema z "logiko stvari". Do "nemotene" komunikacije v "detektivskem trikotniku" med detektivom, v tem primeru policajem, storilcem in žrtvijo (žrtvami) pa zaradi različnih nivojev bivanja nikoli ne pride.

Slovenski kronisti teorije žanrov bodo lahko leto 1993 označili kot prelomno – dobili smo namreč prva, dobra in sodobna detektivska romana. Kljub odsotnosti vsakršne "detektivske" tradicije na Slovenskem nista niti *Izza kongresa ali Umor v teritorialnih vodah* Maje Novakove niti *Astralni niz* Ferija Lainščka nereflektirana zapisa po logiki preživetih obrazcev "trde" zgodbe klasičnih detektivk. Oba namreč, zaznamovana s postmodernistično pisavo devetdesetih, sicer na precej dispartatne načine dekonstruirata in relativizirata strukturo samega žanra. Roman *Izza kongresa* navidezno v celoti simulira formo klasične detektivke po vzgledu Agathe Christie ali Erla Stanleyja Gardnerja, vendar Novakova z vložnimi metafikcijskimi postopki (kot so citat, avtorefleksija, komentar, intelektualizem ...) parodira že samo možnost realizacije klasičnega detektivskega žanra. Obenem zanikuje hierarhično literarno

vrednotenje in sproža prevpraševanje o zlitju med trivialno in elitno literaturo. Medtem ko se Feri Lainšček z *Astralnim nizom* umešča v tisto žanrsko pisanje, ki ga v zgodovini detektivke zaseda Patricia Highsmith, torej v mehčanje "trde" žanrske strukture, ki poteka v smeri zločinskega romana, v katerem se sam storilec razkrije kot žrtev družinskih skrivnosti starejše generacije, ki mora prek zločinov razkriti resnico, da bi lahko mladi zaživel svoje življenje. Pri tem Lainšček prestopa meje detektivke in vpeljuje pluralizem žanrov in različnih nivojev branj. Pod podobo vsakdanjega, trivialnega sloga in fabule je namreč palimpsestno naslikana podoba metafizičnega zasvetja, kolikor so meje med željo in realnostjo, imanenco in intersubjektivnostjo, sanjami in dogajanjem tudi tokrat zabrisane in kolikor resnica resnicuje, torej deluje v dejanskosti le tako, da mora tisti, ki ve, fizično izginiti iz sveta tu-bivajočega, da bi lahko nevedni udejanil svojo željo po vedenju. Ali: resnica na sebi je ne-u-resničljiva, resnica se uresničuje le kot resnica enega, ki je udejanjena samo tako, da vedno odvzame nekaj na drugem.

Ignacija Fridl

Jenkova
nagrada '93
za najboljšo
pesniško zbirko